

Małgorzata SZYMAŃSKA* (UPH w Siedlcach, Polska)

Z najstarszych dziejów Domanic w świetle literatury

Abstract: *The period from the establishment of the first settlements to the end of the 19th century was significant for the villages that now form the Domanice commune. The settlement was then developed and the number of inhabitants significantly increased. Along with this, the diversity of the local community progressed. In the 19th century, communal-parish structures were also changing, changing the divisions of the First Polish-Lithuanian Commonwealth.*

Key words: Domanice, Olszyc, Domanice commune, parish, region

Streszczenie: *Okres od powstania pierwszych osad do końca XIX w. był znaczący dla wsi, tworzących obecnie gminę Domanice. Nastąpił wówczas rozwój osadnictwa, znacznie zwiększyła się liczba mieszkańców. Wraz z tym postępowało zróżnicowanie miejscowej społeczności. W XIX w. kształtowały się też struktury gminno-parafialne, zmieniające podziały z czasów I Rzeczypospolitej.*

Słowa kluczowe: Domanice, Olszyc, gmina Domanice, parafia, region

Problematyka dziejów Domanic doczekała się wielu opracowań historycznych. Syntezy podjęła się Katarzyna Teresa Niedziółka. Opublikowała ona pracę poświęconą omawianej wsi od czasów pierwszej wzmianki o niej, tj. od 1548, do 2002¹. Wiele miejsca dziejom Domanic poświęciła Krystyna Jastrzębska w monografii poświęconej zaściankowi szlacheckiemu Jastrzębie². Kilka artykułów opublikował Jarosław Cabaj³. W pracy wykorzystałam też popularne opracowanie autorstwa Jolanty Cabaj⁴ oraz przewodnik wydany przez Stowarzyszenie Wieś Naszą Szansą⁵.

Obszar obecnej gminy Domanice pod względem historycznym stanowi zlepek dwóch prowincji. Wieś gminna oraz tereny, na których są dziś Czachy, Domanice Kolonia, Kopcie, Podzdrój, Zażelazna, Przywory Duże, Przywory Małe, Jastrzębie Pieńki i Śmiary Kolonia w czasach I Rzeczypospolitej wchodziły w skład ziemi łukowskiej,

* Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych, m_szymanska70@o2.pl; Tekst niniejszy stanowi fragment pracy magisterskiej, poświęconej powstaniu i działalności gminy Domanice w latach 1991-2017.

¹ NIEDZIÓŁKA 2005.

² JASTRZĘBSKA 2003.

³ CABAJ 2016: 147-160; CABAJ 2010: 149-168; CABAJ 2008: 59-78; CABAJ 2013: 343-381; CABAJ 2009-2010: 51-70; CABAJ 2010: 275-294.

⁴ CABAJ 2002.

⁵ GROBLEWSKA, FLAGA 2013.

a ta stanowiła część województwa lubelskiego w prowincji małopolskiej. Emilianówka, Olszyc Folwark, Olszyc Szlachecki i Olszyc Włociański natomiast powstały na obszarze dawnej ziemi czerskiej, należącej do Mazowsza. Sąsiadujące od północy wsie Drupia i Gołąbek, obecnie wchodzące w skład gminy Skórzec, były z kolei częścią historycznej ziemi liwskiej⁶.

Różna też była przynależność kościelna terenów wchodzących dziś w skład gminy Domanice. Część „małopolska” przed 1595 r. bezpośrednio należała do parafii Łuków. Z chwilą budowy w Domanicach pierwszej świątyni, co miało prawdopodobnie miejsce w podanym wyżej roku, rozpoczęło się stopniowe tworzenie obwodu parafialnego, filii aż w XVIII w. powstała odrębna parafia. Należała ona wtedy do diecezji krakowskiej. Z kolei dla mieszkańców Olszyc kościół parafialny znajdował się w Wodyniach. Administracyjnie podlegał on biskupom poznańskim⁷.

Początki osadnictwa na terenie dzisiejszej gminy Domanice sięgają drugiej połowy XV w. Najstarszą miejscowością jest Olszyc, o którym pierwsza wzmianka pochodzi z 1482 r. Nazwa ówczesna zachowała się w brzmieniu Olsicze. Jak wynika z ustaleń językoznawców ma ona charakter toponimiczny, od olchy, zapewne licznie obecnej w okolicznym drzewostanie⁸. Zasiadlanie „małopolskiej” części gminy zaczęło się w pierwszej połowie XVI w. Najstarszą wsią na tym obszarze są Domanice, o których pierwsza wzmianka pochodzi z 1548 r. W następnych trzech dziesięcioleciach pojawiają się Czachy, Kopcie i Przywory. Warto prześledzić etymologię nazw tych miejscowości. I tak, Domanice mają charakter patronimiczny. Nazwa ta wywodzi się od imienia Doman (Domasław), występującego w ówczesnej polszczyźnie. Być może był to przywódca grupy, która zagospodarowywała puszczańskie tereny północno-wschodniej części ziemi łukowskiej i założyła pierwszą osadę. Podobne pochodzenie do Domanic, patronimiczne, ma nazwa sąsiedniej wsi Czachy, od imienia Czach⁹. Jak ustalił Jarosław Cabaj „nazwa ta ma charakter rodowy. Czach ma pseudopoprawne „a” w miejsce „e”, wynikające ze zmieszania imion Czach i Czech. Zjawisko to ma podłoże dialektalne. Za taką etymologią przemawia też pojawiająca się w źródłach nazwa Czechów Kąt (nazwa dzierzawcza od imienia Czech z sufiksem –ów)”¹⁰.

Interesujące jest również pochodzenie nazw wsi Przywory i Kopcie. W przypadku pierwszej z nich wywodzi się ją od wyrazu „przywora” (obocznie „przewora”). „Oznaczał on przegrodę, ścianę przedzielającą, także przegrodę w stajni oddzielającą konie. Od pospolitego wyrazu powstało przymiotnik Przywora, które stało się podstawą nazwy Przywory”¹¹. Wieś Kopcie ma też nazwę rodową, „na co wskazywałaby liczba

⁶ CABAJ 2013: 345.

⁷ PIETRASIK 2001: 8.

⁸ RYMUNT 2001: 144.

⁹ RYMUNT 2001: 167.

¹⁰ CABAJ 2006, recenzja książki: NIEDZIÓŁKA 2005: 273.

¹¹ CABAJ 2006: 273.

mnoga, i pochodzi od pierwotnego przezwiska Kopec (od nazwy pospolitej kopec tj. dym z sadzą)¹².

„W odniesieniu do pochodzenia nazwy Kopicie – jak zauważył Jarosław Cabaj – istotne wydają się znajdujące do dziś w pobliżu tej wsi ślady hutnictwa żelaza (skorodowane odlewy żelazne). Czyżby zatem wytopianie tego metalu było zajęciem pierwszych mieszkańców tej wsi? Potwierdzenie tej hipotezy mogłoby stanowić położenie jej w bezpośrednim sąsiedztwie terenów z występującym w XVI w. hutnictwem żelaza”¹³.

Do połowy XIX w. na obszarze dzisiejszej gminy Domanice istniało pięć wsi – w części „mazowieckiej” Olszyc, w „małopolskiej” zaś Czachy, Domanice, Kopicie i Przywory. Różny był status społeczno-ekonomiczny ich mieszkańców. Olszyc był bowiem częścią dóbr prywatnych, pozostałe zaś wchodziły w skład królewskich. Jako klucz domanicki należały do starostwa niegrodowego wiśniewskiego (wiszniewskiego). Olszyc od chwili swojego powstania w drugiej połowie XV w. należał do rozległych dóbr wodyńskich, obejmujących w XVI w. majątki z głównymi siedzibami w Wodyniach, Woli Wodyńskiej, Oleśnicy i Olszycu. Właścicielami tych majątków byli Zabiccy (Żabiccy). Na początku XVII w. dobra te zostały podzielone między czterech braci – Adama, Gabriela, Piotra i Wojciecha. Każdy z nich na mocy zapisu z 1605 r. otrzymał po 131 włók ziemi (łącznie, grunty rolne, lasy, nieużytki), czyli około 2200 hektarów. W ten sposób powstały odrębne dobra ziemskie Wodynie, Wola Wodyńska, Oleśnica i Olszyc wraz z Trzcincem¹⁴.

Nie wiadomo do kiedy Zabiccy (Żabiccy) mieli w swoim posiadaniu dobra Olszyc-Trzciniec. W XVIII w. były one już bowiem własnością Woyniłowiczów. Ostatni z tego rodu, Franciszek, był urzędnikiem sądowym Wielkiego Księstwa Litewskiego. W związku z jego śmiercią, a być może z uwagi na zmiany prawne powstałe w następstwie rozbiorów, wdowa po nim, Anna z Narbutów Woyniłowiczowa, zdecydowała się na sprzedaż dóbr olszyckich. 2 listopada 1802 r. za „5000 czerwonych złotych i 12000 złotych polskich w srebrnej monecie” sprzedała ona majątek Marcinowi Meisnerowi, urodzonemu na terenach wchodzących wówczas w skład zaboru pruskiego. Transakcja kupna-sprzedaży została dokonana w Siennicy¹⁵. Od tego czasu przez następne 73 lata Olszyc i Trzciniec wraz „z przyległościami i przynależnościami” należały do rodu Meisnerów. Właścicielami dóbr byli kolejno: wspomniany wyżej Marcin, następnie jego bratanek Piotr, później Karol Wilhelm, po jego śmierci (1848 r.) żona Fryderyka Eleonora z Hellwigów i wreszcie ich syn Fryderyk Wilhelm. Ten ostatni, w następstwie nieudanych inwestycji i złej koniunktury w rolnictwie, zadłużył majątek do tego stopnia, że doszło do jego licytacji w 1875 r. Wtedy zakończyło się władanie dobrami olszycko-trzcinnieckimi przez Meisnerów, a teren dotychczasowych dóbr za-

¹² RYMUNT 2001: 126-127; CABAJ 2006: 273.

¹³ RYMUNT 2001: 126-127; CABAJ 2006: 273.

¹⁴ CABAJ 2008: 64.

¹⁵ CABAJ 2008: 61.

częli zasiedlać osadnicy, wykupujący części zlicytowanej majątności¹⁶. To zagadnienie podejmuję w dalszej części pracy.

Wracając zaś do „małopolskiej” części dzisiejszej gminy Domanice należy zauważyć, że nie znamy kolejnych dzierżawców starostwa wiśniewskiego. Krystyna Jastrzębska ustaliła, iż w I połowie XVII w. dzierżawcą Domanic był Tomasz Sobieski, zaś ok. 1649 r. Wacław Leszczyński, bratanek prymasa Andrzeja. Za zgodą króla Jana Kazimierza dzierżawił on całe dobra wiśniewskie¹⁷. W XVIII w. dzierżawcami starostwa niegrodowego wiśniewskiego, w którego skład wchodziły dobra domanickie, byli książęta Dymitr i Józefa z Mycielskich Jabłonowscy. W 1775 r. przekazali oni swoje prawa do tych dóbr swojemu najstarszemu synowi Stanisławowi (ok. 1750-1806), o którym nie wiemy wiele poza tym, że był wśród zwolenników konfederacji targowickiej. Zachował on swoją dzierżawę po upadku państwa polskiego, gdy w następstwie trzeciego rozbioru, teren obecnej gminy domanickiej znalazł się pod panowaniem austriackim. Po śmierci Stanisława Jabłonowskiego w 1806 r., dobra ziemskie wiśniewskie wraz z kluczem domanickim, były własnością najpierw Austriaków, później władz Księstwa Warszawskiego, następnie Królestwa Polskiego. Jeszcze za życia Jabłonowskiego dobrami tymi zarządzał (dzierżawił) Antoni Malinowski. W 1807 r. władze austriackie wypuściły dobra wiśniewskie w dzierżawę Szymonowi Kosińskiemu na okres 1807-1819. Po nim majątek przejął pułkownik wojska polskiego Antoni Sienkiewicz. W 1820 r. ten ostatni zdecydował się wydzierżawić folwark domanicki wraz z wsiami zarobnymi Domanice, Czachy, Przywory i Kopcie Pawłowi Pniewskiemu. Ten ze względów zdrowotnych odstąpił od umowy w 1822 r. Dzierżawę w Domanicach objął Aleksander Rozwadowski. Zmiany też następowały w samym Wiśniewie. Po Sienkiewiczu na krótko dzierżawę objął Aleksander Hordziejewski. Szerzej problematykę tę omawia Adam Kordys¹⁸.

Istotne zmiany w sytuacji własnościowej folwarku domanickiego nastąpiły w 1837 r. Dobra te wraz z folwarkami Dąbie, Gręzówka, Krynka weszły w skład donacji Dąbie, przyznanej przez cara Mikołaja I generałowi Włodzimierzowi Obruczewowi. Była to nagroda za zasługi w tłumieniu powstania listopadowego. Oficjalnie przekazanie donacji nastąpiło w 1841 r. Z tego wydarzenia zachował się „Protokół ogólny oddania szczegółowego Dóbr Dąbie, Gręzówka, Krynka i Domanice na rzecz obdarowanego nimi JW. Generał Lejtnanta Obruczew”. Sporządził go w Dąbiu w dniu 16/28 października 1841 r. komisarz ekonomiczny, wykonujący polecenia Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu Królestwa Polskiego. Obruczewa reprezentował pełnomocnik, którym był Alojzy Stefanowicz. Przy odczytaniu protokołu byli również obecni wójtowie gmin Domanice (Rafał Jasiński) i Dąbie (Ludwik Faliński), jak również chłopci reprezentujący wszystkie wsie, które weszły w skład dóbr wydzielonych na rzecz ro-

¹⁶ CABAJ 2008: 60-64.

¹⁷ JASTRZĘBSKA 2003: 39-42.

¹⁸ KORDYS 2015: 221-235.

syjskiego generała. Wszyscy obecni jako analfabeci podpisali ten akt krzyżykami. Wyjątek stanowił sołtys wsi Domanice – Szymon Pawlusiewicz. Pod protokołem widnieje jego własnoręczny podpis: „Szymon Pawlusiewicz sołtys wsi Domanice”¹⁹.

Obruczewowie, chociaż na stałe nie mieszkali w Domanicach, to jednak zaznaczyli tu swoją obecność. W dokumentacji po kasacji szkód po pożarze miejscowego kościoła, co miało miejsce w 1848 r., znajdujemy nazwisko Włodzimierza Obruczewa, który w tym przypadku występował jako kolator świątyni katolickiej, mimo iż był wyznania prawosławnego. Tu jednak był reprezentowany przez pełnomocnika. Przykład bezpośredniej obecności Obruczewów ustalił J. Cabaj. Otóż w 1885 r. Sergiej Obruczew, prawdopodobnie młodszy syn ówczesnego właściciela dóbr, podawał do chrztu córkę miejscowych chłopów – Józefa Szklarza i Apolonii z Pawlusiewiczów²⁰.

Problem donacji należy rozpatrywać w kategoriach narodowych. Obecność donatorów służyła realizacji polityki rusyfikacyjnej. Posiadacze tych majątności byli bowiem narodowości rosyjskiej i wyznania prawosławnego. Ich obecność na ziemiach rdzenie polskich służyła poszerzaniu wpływów rosyjskich. Obruczewowie więc na gruncie domanickim, poza czerpaniem korzyści materialnych, mieli za zadanie realizację polityki państwa. Oficjalnie dobra, w których skład wchodził folwark domanicki, mieli w swoim posiadaniu do 1919 r. kiedy to na mocy ustawy sejmowej wszystkie dobra donacyjne przeszły w posiadanie Państwa Polskiego²¹.

W powyżej przedstawionych informacjach z przejęcia dóbr przez Obruczewów znalazła się wzmianka o wójcie gminy Domanice. A zatem w 1841 r. istniała jednostka administracyjna o tej nazwie. Nie wiadomo dokładnie kiedy ona powstała. W świetle prawa wprowadzonego w Królestwie Polskim po 1815 r. gmina wiejska obejmowała obszar dóbr ziemskich. Stąd też używano dla niej określenia dominialna. Na czele takiej jednostki administracyjnej stał wójt. Funkcję tę pełnił zwykle właściciel majątku ziemskiego lub dzierżawca²². Skoro więc wsie klucza domanickiego należały do większej grupy dóbr, określanej mianem ekonomii wiśniewskiej, można więc przypuszczać, że początkowo gmina znajdowała się w Wiśniewie. Jednak, jak już podano wyżej, w latach dwudziestych XIX w. folwark domanicki został wydzierżawiony niezależnie od pozostałych dóbr. Prawdopodobnie więc wtedy doszło też do wydzielenia jako odrębnej gminy Domanice. Jej wójtami zaś byli każdorazowi dzierżawcy folwarku. W skład gminy natomiast wchodziły wsie zarobne: Czachy, Domanice, Kopcie i Przywory.

W związku z wprowadzeniem gminy dominialnej taką jednostką administracyjną tworzyły dobra Olszyc i Trzciniec. Jej wójtami byli kolejni Meisnerowie – właściciele tychże majątności. W 1861 r. na tym terenie były wsie Olszyc, gdzie znajdo-

¹⁹ CABAJ 2010: 280-283.

²⁰ CABAJ 2010: 283.

²¹ CABAJ 2010: 279.

²² MENCEL 1989: 136-137.

wał się dwór właściciela oraz folwark, Trzciniec, Cegielnia Osiny, Emilianów (Emilianówka), Budy i Zielonka²³.

Ustrój gminny zmienił się w 1864 r. Władze zaborcze, dążąc do eliminowania wpływu polskich ziemian na podległych sobie chłopów, wyeliminowały tych pierwszych z zarządzania podstawowymi jednostkami administracyjnymi. Gminy formalnie stawały się samorządowymi. Wójtami byli miejscowi chłopię. Jednak decydujący wpływ na obsadę stanowisk i funkcjonowanie gmin mieli rosyjscy naczelnicy powiatów. Te zmiany miały wpływ na kształt jednostek administracyjnych na opisywanym przez mnie terenie. Przestała istnieć gmina Olszyc a jej teren przyłączono do sąsiedniej – wodyńskiej. W niezmienionym kształcie pozostała natomiast gmina Domanice. W 1880 r. w jej skład wchodziły wsie Czachy, Domanice, Kopcie i Przywory. Zamieszkiwało je wówczas 1324 osoby, w tym miejscowość gminną – 395²⁴.

Druga połowa XIX w. była okresem istotnych zmian społeczno-ekonomicznych na terenie Olszyca i wsi przyległych. Ostatni właściciel majątku Fryderyk Wilhelm Meisner podejmował działania mające na celu poprawę sytuacji ekonomicznej dóbr. Unowocześnił gorzelnię, prawdopodobnie też partycypował w powstaniu hut szkła, w których wykorzystywano miejscowy surowiec i przede wszystkim opał pochodzący z lasów dworskich. Te ostatnie przekazywał w dzierżawę, w praktyce pod wycinę, właścicielom zakładów produkujących szkło. Z początkiem lat siedemdziesiątych XIX w. osady hutników powstały w Zielonce i między Olszycem a Trzciniecem w tzw. Hucie Olszyckiej. Robotnikami w tych zakładach byli przybysze z odległych zakątków Królestwa Polskiego, m. in. z guberni piotrkowskiej. Huty te funkcjonowały około dwudziestu lat. Produkowały szkło użytkowe, m. in. butelki, na rynek warszawski. Działalność zakończyły w latach dziewięćdziesiątych i wtedy w większości hutnicy opuścili te tereny, zapewne w poszukiwaniu nowych miejsc zatrudnienia. Część z nich powróciła po kilku latach. Założyli oni hutę szkła w Emilianówce. Zakład funkcjonował około dziesięciu lat w pierwszym i drugim dziesięcioleciu XX w.²⁵

Od 1875 r. w Olszycu pojawiła się nowa grupa osadników, którzy wykupowali części majątku Meisnera. Stąd też w oficjalnej terminologii rosyjskiej byli określani jako „zemlewladelcy uczastka ziemi” lub „uczastkowyje zemlewladelcy”, czyli „właściciele części”. Pierwszymi nabywcami byli Feliks Jabłonowski, dotychczasowy mieszkaniec i właściciel dóbr Godlewo Czechy w okręgu ostrołęckim guberni łomżyńskiej, oraz Teofil Soszyński ze wsi Kowiesy w okręgu węgrowskim guberni siedleckiej. Za nimi ścigali kolejni. Ogółem w rejonie Olszyca pojawiło się kilkadziesiąt rodzin, liczących kilkaset osób²⁶.

Pojawienie się nowych osadników miało wpływ na rozwój osadnictwa, strukturę gospodarstw, przynależność administracyjną oraz stosunki społeczne w środowi-

²³ CABAJ 2008: 65.

²⁴ CABAJ 2002: 12.

²⁵ CABAJ 2010: 149-168.

²⁶ CABAJ 2009-2010: 51-70.

sku lokalnym. Na miejsce dotychczasowego majątku ziemskiego powstało kilkadziesiąt gospodarstw o powierzchni od 0,5 do 3 włók (od ok. 7 do 40 hektarów). Były one wydzielane na terenie wsi Olszyc, Emilianówka. Dały one początek dzisiejszym miejscowościom Olszyc Folwark i Olszyc Szlachecki. Ostatnia z tych nazw po raz pierwszy pojawiła się w urzędowych wydawnictwach rosyjskich już w 1887 r. W tym czasie w Olszycu zamieszkiwało łącznie 650 osób. W tej liczbie byli też dotychczasowi mieszkańcy tej wsi. W sąsiednich miejscowościach odnotowano wówczas następujące liczby mieszkańców: Emilianówka – 52, Huta Olszycka – 72, Zielonka – 58, Czachy – 143, Kopcie – 336, Przywory – 440 i Domanice – 578²⁷.

Ci nowi osadnicy w okolicach Olszyca byli więc trzecią społecznością, zachowującą pewną odrębność od rdzennych mieszkańców – dawnych chłopów pańszczyźnianych, oraz robotników hut szkła w Hucie Olszyckiej i Zielonce. W znacznej części wywodzili się oni z zaścianków szlacheckich z północno-wschodnich powiatów guberni siedleckiej (sokołowskiego, węgrowskiego). Wśród nich byli m.in. Borkowscy, Czarnoccy, Dmowscy, Karwowsy, Pieńkowscy, Putkowscy, Rytlowie, Soszyńscy, Zawistowscy i in. Pełny wykaz tych rodzin zamieścił w swojej publikacji J. Cabaj²⁸.

Wyrazem tej odrębności właścicieli częściowych było powstanie wsi Olszyc Szlachecki, zwanej też Olszycem Nowym, w odróżnieniu od dotychczas istniejącego – dziś Olszyca Włociańskiego, w przeszłości nazywanej zamiennie Olszycem Starym. Nowi mieszkańcy Olszyca zmienili też przynależność parafialną. Z chwilą pojawienia się w 1875 r. sprawy administracyjne załatwiali zgodnie z przynależnością – w Wodyniach, oddalonych o 12 kilometrów. Czy odległość czy też inne czynniki sprawiły, że od 1882 r. nazwiska właścicieli częściowych z Olszyca znajdujemy w księgach parafialnych w Domanicach, odległych o 5-6 km. Zapewne korzystanie z posług proboszcza domanickiego odbywało się za zgodą władz diecezjalnych lubelskich, administrujących diecezją podlaską od czasu jej likwidacji przez władze rosyjskie. Należy przypuszczać, iż od ok. 1882 r. Olszyc Szlachecki wchodził w skład parafii Domanice²⁹. Mieszkańcy Olszyca Włociańskiego i Emilianówki korzystali nadal z posług proboszczów wodyńskich. Wymienione wsie weszły w skład parafii Domanice dopiero w okresie międzywojennym, tj. blisko pięćdziesiąt lat po włączeniu doń Olszyca Szlacheckiego.

Grupa wsi Olszyc pozostawała jednak w granicach gminy Wodynie, prawdopodobnie do lat trzydziestych XX w., gdy zostały przyłączone do Domanic. Ta ostatnia jednostka administracyjna w pierwszych latach odrodzonej Polski, w świetle spisu powszechnego z 1921 r., skupiała następujące miejscowości: Czachy (31 domów – 206 mieszkańców), Domanice (55 – 358), osada Domanice Podczachy (1- 12), osady Domanice Poddąbrowa, Domanice Podgóry, Domanice Podkopcie (3 – 9), Domanice

²⁷ CABAJ 2009-2010: 61.

²⁸ CABAJ 2009-2010: 65-70.

²⁹ CABAJ 2009-2010: 63.

Podzdrój (14 – 85), Domanice Zażelazna (24 – 170), Jastrzębie Daćbogi (24 – 132), folwark Jastrzębie Kąty (2 – 28), Jastrzębie Łupiny (67 – 359), Jastrzębie Mroczyki (39 – 209), Jastrzębie Pluty (28 – 174), Jastrzębie Śmiary (75 – 375), Jastrzębie Tworki (34 – 153), Kopcie (63 – 361), Łupiny Pieńki (9 – 43), Przywory (85 – 559)³⁰.

Przedstawiony okres, zwłaszcza zaś wiek XIX, był znaczący dla wsi, tworzących obecnie gminę Domanice. Nastąpił wówczas rozwój osadnictwa, znacząco zwiększyła się liczba mieszkańców. Wraz z tym postępowało zróżnicowanie miejscowej społeczności. Obok rodowitych mieszkańców – ludności chłopskiej, pojawili się robotnicy hut szkła oraz „cząstkowi właściciele”, wywodzący się głównie ze szlachty zaściankowej. W XIX w. kształtowały się też struktury gminno-parafialne, zmieniające podziały z czasów I Rzeczypospolitej. Rozpoczęło się też tworzenie przyszłej wspólnoty gminnej. Ich rozwinięcie nastąpiło w okresie międzywojennym.

Bibliografia

- CABAJ J. (2016), „Dwór i folwark w Olszycu w XIX wieku”, [w:] *Na wojnie i w szlacheckim dworku. Studia i materiały*, red. K. MAKSYMIAK, D. WEREDA, R. ROGUSKI, Siedlce, 147-160.
- CABAJ J. (2010), „Hutnictwo szkła w okolicach Olszycy w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku”, [w:] *Przemysł regionu siedleckiego w XIX-XXI wieku*, red. D. GRZEGORCZUK, J. PIŁATOWICZ, A. ZAWADZKI, Siedlce, 149-168.
- CABAJ J. (2008), *Olszyc i Trzciniec, dobra ziemskie Meisnerów*, „Prace Archiwalno-Konserwatorskie”, 16, 59-78.
- CABAJ J. (2013), „Podanie Dworzańskie Starostwa Wiśniewskiego” z 1777 roku, czyli jak Dymitr i Józefa Jabłonowscy dzierżawę królewskiej synowi przekazali, „Historia i Świat”, 2, 343-381.
- CABAJ J. (2006), rec.: NIEDZIÓŁKA K. T. (2005); „Radzyński Rocznik Humanistyczny”, t. 4, 269-275.
- CABAJ J. (2009-2010), *Właściciele cząstkowi w Olszycu Szlacheckim w powiecie siedleckim*, „Szkice Podlaskie”, 17-18, s. 51-70.
- CABAJ J. (2010), „Wydzielenie i organizacja dóbr donacyjnych Dąbie (Domanice, Gręzówka, Krynka)”, [w:] *Dla dobra rządu chłopskich dusz... Wiciarz – ludowiec – nauczyciel – uczonec*, red. M. ADAMCZYK, J. GMITRUK, A. KOSESKI, Warszawa – Kielce – Pułtusk, 275-294.
- CABAJ J. (2002), *Ziemia domanicka. Historia i teraźniejszość*, wydruk komputerowy zbindowany, Domanice Kolonia.
- GROBLEWSKA I., FLAGA K. (2013), (red.) *Domanice. Przyroda – tradycja – historia. Przewodnik po okolicy*, Emilianówka.
- KORDYS A. (2015), *Dobra Ziemskie Narodowe Wiszniów i ich zarządcy*, „Historia i Świat”, 4, 221-235.
- JASTRZĘBSKA K. (2003), *Dzieje zaścianka szlacheckiego Jastrzębie. Między Domanicami a Wiśniewem*, Siedlce.
- MENCEL T. (1989), „Gmina dominialna w Królestwie Polskim przed uwłaszczeniem”, [w:] *Gmina wiejska i jej samorząd*, red. H. BRODOWSKA, Warszawa.
- NIEDZIÓŁKA K. T. (2005), *Dzieje Domanic 1548-2002*, Siedlce.
- PIETRASIK C. (2001), *Dzieje szkoły wodzyńskiej. Publikacja wydana z okazji spotkania nauczycieli i wychowanków Szkoły Podstawowej im. Władysława Łokietka w Wodyniach z roku szk. 1950/51*, Wodynie.
- RYMUNT K. (2001), (red.) *Nazwy miejscowe Polski. Historia-pochodzenie-zmiany*, T. III, Kraków.
- Słownik staropolskich nazw osobowych* (1963), t. 4, Warszawa.

³⁰ CABAJ 2002: 13-14.